

הלכות פסח סימן תעט תפ

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק ו]

לא הנה גדעו לשתות יתר⁽¹⁰⁾ וכו', כבאר הלכה מה שכתבנו בנה"ק⁽¹¹⁾.

9) וכן באופן שהתחיל לומר 'לא לנו', כתב בביה"ל לעיל (סי' תעב) סי' דיה אין) שלדעת המג"א נחשב כגמלך מלשותות.

10) שם תמה על המג"א, שכיון ששותה משיירי כוס שותה ממנה מדוע שיחשב כמסוּף על הכוסות, ואף שצריך הוא לברך מחדש על השתייה כיון שכבר הסיח דעתו מלשותות, מי' הרי זו אותה כוס שממנה שותה את הכוס השלישית, ונשאר בצ"ע.

[משנ"ב ס"ק ז]

לא ישתנו כלו, שלא ישתכרו⁽¹¹⁾.

11) אכן בשותה מכוס רגילה, כתב לעיל (סי' תעב ס"ק ל) שלכתחילה מצוה לשתות את כל הכוס, ובדיעבד די בשתיית רובה, ולכן כתב שם (סי' לג) שאם אין בדעתו לשתות הרבה יין, לא יקח כוס גדולה אלא רק כוס שמחזיקה רביעית וישתה את רובה.

[משנ"ב ס"ק ט]

והקא לענין שלל מירי⁽¹²⁾ וכו', כמו שהם מנהגות בארבע פוסקות⁽¹³⁾ וכו', אלא יאכל האפיקומן במקום שמומן ויקרף פסח⁽¹⁴⁾ וכו', לבית אחר ולקפץ אסר זמון⁽¹⁵⁾ וכו', כדי שיהא לו זמן שלם לברכת הפסח⁽¹⁶⁾.

12) ובעת אמירת ההלל, כתב הרמ"א לעיל (סי' תכב ס"ד) שכשנומרים את ההלל לא יפסיק, וביאר המשניב שם (סי' כב) שאפילו בין הפרקים אסור, ואף שבהלל זה אינו מברך לקרוא את ההלל, כתב בביה"ל שם (די' אבל בענין) לענין מי שאומר את ההלל ביחודי, שגם לפי השיטות שאין מברכים בראש חודש לקרוא את ההלל מי' אסור להפסיק בו, ואינו דומה למי שקורא בספר תהלים שיכול להפסיק, כיון שבאן הקריאה חשובה יותר שהיא מדין פרסומי ניסא⁽¹⁷⁾.

13) ובטעם הדבר שחייבות הן בארבע הכוסות ובכל המצוות הנהוגות בלילה הזה, אף על פי שהן מצוות עשה שהזמן גרמא, כתב לעיל (סי' תעב ס"ק מד) שהוא משובש שגם הן היו באותו הנס.

14) כמו שביאר בשערי צדק (סי' תפד ס"ק ד) שאין קפידא לאכול את הסעודה בשני מקומות, אלא שאת אכילת האפיקומן לא יחלק לשני מקומות.

15) וכשאומר את ההלל יחיד, כתב הערוך השלחן (סי' ג) שאת הפסוק 'זהו וגו' לא יאמר ארבע פעמים, אלא יאמרנו פעם אחת בסדר הפסוקים.

16) ואם כל אחד אוכל מהאוכל שלו ומקפידים שאין אחר אוכל מחבירו, רעת הגרי"ש אלישיב (קובץ פסקים ותשובות להגר"מ גרוס, סי' ע אות ג) שאין מצטרפים לזימון.

וכן אם בין המזמנים יש אדם המוקפיד לאכול רק ממצוות עבודת יד וחבירו אוכל גם ממצוות מסונה, כתב בשו"ת שבט הלוי (ה"ח סי' ק"ז שאלה ג) שזימון מי שאוכל משתייהן ולא מי שמקפיד שלא לאכול מפת חבירו, כיון שאף באופן שאחר אינו אוכל ממזון חבירו מחמת סיבות חוליו וכדו' כתב בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג (אחרון סי' ו) שלא זמן, דעת הגרי"ש אלישיב (קובץ פסקים ותשובות שם אות ד) שאף שאינם מהמירם כן מן הדין אלא רק בדרך חומרא, מי' לכתחילה לא יזמנו יחד.

[משנ"ב ס"ק יא]

והקתרים עונים אחריו⁽¹¹⁾.

17) וסדר האמירה, כתב לעיל (סי' תכב ס"ק ב) לענין אמירת הלל בציבור, שהשי"ץ אומר 'זהו לה' וגו' והקהל חוזרים אחריו ואומרים 'זהו וגו', והשי"ץ אומר 'אמר נא' וגו' והקהל עונים 'זהו וגו' וכן הלאה, והסוף, שאף ששומעים הציבור מהשי"ץ את הפסוקים 'אמר נא' וגו' ויאמרו נא' וגו' ויבוליס לצאת ידי חובתם מדין 'שומע כעונה', מי' טוב שאף הקהל יאמרו בנחת את הפסוקים לאחר שאומרים 'זהו', כי לפעמים השי"ץ אינו מכין להציאם, וסיים שם שכן נוהגים.

ובטעם הדבר שצריך לומר 'זהו' בדרך זו, כתב בשערי צדק שם (סי' ז) שכיון שהוא דרך שירה צריך שיענו אחרים אחר השי"ץ, כדרך שהיה בשירת הים, ולכן ביהודי שבהלל הגדול אין אומרים בדרך זו.

[שערי צדק סי' יג]

עין שם השע"ט⁽¹⁸⁾.

18) שם כתב שהטעם שאין לתת לקטן לומר פסוק 'זהו', אף על פי שהגדול ענה אחריו אותו פסוק עצמו, הוא מפני שאמרו בגמרא (סוכה ל"ח, א) תבוא מוארה למי שאשתו ובניו מקרין אותו, והיינו שמבזה את בוראו ששולח שלוחים שאינם חייבים בתפילתו, והיינו דוקא בתחילת פרק כמו 'זהו וגו', אבל 'אנא' וגו' שאינו תחילת פרק אין זה בידון, וביאר השו"ע הרב (סי' ז) שדוקא בתחילת פרק נראה כאילו שולח את הקטן שיוציאו ידי חובה זה הרי לא שייך באמצע הפרק, ולכן כיון שביאנא הרי עונה אחריו מה שהקטן אומר, יכול לתת לקטן לאומר.

[משנ"ב ס"ק יג]

אף אם יש לו אונ' ⁽¹⁹⁾.

19) שבכל ימות השנה כתב השו"ע לעיל (סי' רא ס"א) שהאורח מברך כדי שיברך לבעל הבית, אבל בליל הסדר שבעל הבית נקרא טוב עין, הוא קורם לאורח.

סימן תפ

סדר פסח רביעי

[משנ"ב ס"ק א]

מתחיל 'לא לנו' וכו', ואומרים ההלל מ'שבת' וכו', מפני שפלישב הוא דרך הקטנה וקרות⁽⁵⁾.

1) מבואר שזמן מציגת הכוס הרביעית הוא קודם אמירת 'לא לנו', ולפי המנהג שהביא הרמ"א להלן שאומרים 'שפוך חמתך' קודם 'לא לנו', כתב הקצושי"ע (סי' ק"ט ס"ט) שיש למוזג את הכוס קודם 'שפוך חמתך'. מאידך, החיי אדם (כלל קל הסדר בקצרה ס"ז) כתב שימוזג כוס זו לאחר אמירת 'שפוך חמתך'.

ולענין שטיפת הכוס והדחתה לפני המויגה, כתב לעיל (סי' תעג ס"ק סח) לענין מציגת הכוס השנייה, שאין צריך לשוטפה, משום ששטף אותה קודם הכוס הראשונה, וכן באן הרי שטף אותה קודם מציגת הכוס השלישית, כמו שכתב לעיל (סי' תעט ס"ק א), וראה מה שכתבנו שם.

2) ואופן קריאת ההלל, כתב הכף החיים (סי' ג) שיקראנו בקול נעים, וכמו שכתב השו"ע לקמן (סי' תפז ס"ז) שקורא את ההלל בענימה, וכתב שמקור הדין הוא ממדרש שיר השירים (רבה פרשה ב אות ז), שדרשו על הפסוק 'השמיעני את קולך' - זו קריאת ההלל בנעים.

ובשעה שקורא את ההלל, כתב השבלי הלקט (הובא בב"י סוף המשך במילואים עמוד 38

מילואים

הלכות פסח סימן תעט תפ

המשך מעמוד פט

ואף על פי שאומרו בשיבה דרך הסיבה והיורה, מימ כתב הבאר היטב (סוף סי' תעג) בשם השליח שלא יטב מטעם זה, משום שצריך לאומרו באימה ויראה, וכן כתב השו"ע הרב (סי' תעג סמ"ח). וכן לענין אמירת ההגדה כתב המשגיב לעיל (שם סי' עא) שלא יאמרנה בהסיבה אלא באימה ויראה.

[משגיב סי' ק ג]

עד 'על נהרות כבל'.

4) ובטעם הדבר שכליל הסדר אומרים הלל זה שיש בו עשרים וששה פעמים כי לעולם חסור, כתב הערוך השלחן (סי' ב), שהם כנגד עשרים וששה החרות שמבריא העולם ועד מתן תורה שאותם זן הקב"ה בחסרו, לכן מזכירים זאת בפסח שהוא הזמן שבו נכנסנו תחת כנפי השכינה והבטיחנו הקב"ה שלא יעובנו לעולם.

סי' חכב) שאוחז את הכוס בידו. וכן נהג הגר"ח סולאוויצ'יק (הגדת מבית לוי, קובץ הוספות הלכות הלל), ומשום שכיון שתיקנו חז"ל לומר את ההלל על כוס זו, הרי היא כמס של ברכה שצריך להחזיקה בידו בשעת הברכה, וכן נהג הגר"ח קניבסקי (הגדה של פסח על פי פסקיו הע' 788). מאידך, דעת הגר"ש וואזנר (קובץ מבית לוי ח"ג עמ' לד) שאין מחזיקים את הכוס, וכן נהג הגר"ש אויערבך (שלמי מועד פע"ח הע' 231).

3) טעם נוסף כתב לעיל (סי' חכב סי' כח), שהרי מחלקים את אמירת ההלל לשתיים, חלקו הראשון קוראים קודם הסעודה ואת חלקו השני לאחריה, ולכן לא הטיחו אותו לעמוד פעמיים. ובטעם הדבר שמחלקים את ההלל, כתב הפמ"ג (סי' תפז א"א סי' א) שחלקו של ההלל שקודם הסעודה עוסק בענין יציאת מצרים כמו ענינה של ההגדה, וחלקו האחר שאומרים אחרי הסעודה עוסק בשאר הגאולות ובענין הגאולה העתידה.

הלכות פסח סימן תפג תפג

המשך מעמוד 180

[שעה"צ סי' ק ד]

ש"יח הכוס שני ללילה שני שנה קמו גמי טע"ה) וכו', דאל"ה נכה דתה רצ"תו ודש"ו קה"גן אב"ה"ס.

7) שכתב הרמ"א לעיל (סי' תפב סי' א) שמי שאין לו אלא שלש מצות שמורות, אינו משתמש אלא באחת מהן בלילה הראשון, ומניח שתיים מהן ללילה השני. וביאר המשגיב שם (סי' ט), שהוא כדי שיהיה לו בלילה השני לחם משנה.

8) וכן כן חוץ לארץ שאין לו אלא ארבע כוסות, כתב במשגיב לעיל (סי' תעב סי' מא) שיקח את כולן ללילה הראשון, ולא ישאר שתיים מהן לקידוש וברכת המזון של הלילה השני. ובטעם הדבר כתב המג"א שם (סי' יד), שבקיימים אנו בקביעות החדש ויודעים שזדום הראשון הוא קודש והשני חול, ואם כן הלילה הראשון הוא עיקר, ואין נהגים ביום השני קודש אלא כדי שלא לזלזל במנהג אבותינו [וראה במג"א שם טעמים נוספים].

ובטעם החילוק שבין שלש המצות לבין ארבע הכוסות, כתב הא"ר (סי' א) שלענין מצה די מן הדין במצה אחת, ואת המצות הנוספות אין נוטלים אלא לזכר כעלמא, מה שאין כן בארבע הכוסות, שכל אחת מהן חלק מהמצה, ולכן בלילה הראשון ישתה את כולן, שהרי עליו לקיים את המצה בכל מה שיוכל.

4) ואף שאין מעבירין על הנצרות, והיה ראוי שעל הכוס השני יאמר את ההגדה, כתב השו"ע הרב (סי' ת"ה) שכיון שתיקנו חכמים בלילה זה כוס להגדה וכוס לברכת המזון, ושתי כוסות הללו שקולות הן, ששתיהן מתקנת חכמים בלילה זה, אם כן כשלא נשארה לו אלא כוס אחת, ראוי יותר לברך עליה ברכת המזון, שאף בלא תקנה זו יש אומרים שברכת המזון טעונה כוס אפילו ביחוד.

5) ובטעם הדבר שאומר על הכוס השלישית את ההגדה ואינו מניחה להלל שלאחר ברכת המזון, כתבו השו"ע הרב (סי' ת"ז) המחצה"ש (הקדמה לסימן) לפי שאין מעבירין על המצות. והוסיף המחצה"ש, שעיקר המצוה בלילה זה היא ההגדה, ולכן ראוי לאומרה על הכוס.

[שעה"צ סי' ק ג]

צ"ן קט"א מ"ק"י ש"ש"ב ז"ה.

6) וכתב (סי' א), שאף שלכאורה מדויק מדברי הרי"ח שכשאין לו יין אלא לשתי כוסות יברך 'על הגפן' אחר הכוס השני, ומשמע שאומר על כוס זו את ההגדה ואינו מניחה לברכת המזון, מימ אין זה אלא כשהיה סבור שיהיה לו עוד יין לכוס נוספת, אבל כשאין לו אלא בי כוסות, מודה הרי"ח שיניח את הכוס השני לברכת המזון.

הלכות פסח סימן תעט תפ

פט באר הגולה

ד נהר בשם מדרש
ההרים

שלישי (ג) וכול לשמות (ז) כמה פעמים, והכל מהשב שתייה אחת אף-על-גב (ח) דהפסיק בינתיים (מהר"ל ומהר"י ותשכ"ח): ימצוה לחזור (ט) אחר זמון: הגה (ז) והגדול שפנתן (י) אומר 'הודו' ו'אנא' (יא) והאחרים ענין אחריו (כל בו), והגדול יכול (יב) לתן לקטן רשות (מהר"ל). וכול לצרף לזמון לענין הלל אף-על-גב שלא אכל עוקהם. ונהגו (כ) (יג) שבעל-הבית מקורף ברפת העזון בעל-הפסח, שגאמר 'טוב עין הוא בך', והוא מקרי טוב עין, שאמר 'כל דכסין יתיי ויכיל' וכו':

א משנה פסחים ק"ו
ובמו שהקטן כראש
פס ב כרמא פס
וכב ידעה פס
ג כבי יתנו פס
ובמו שכתב הטור
ד פסח ט"ז
ד כב ידעה פס

תפ סדר פוס רביעי, ובו סעיף אחר:

א פוס רביעי (א) מתחיל לא לנו' (ב) וגומר עליו (ב) את ההלל: ואינו אומר 'יהללוך', אלא אומר אחר גמר ההלל בהלל הגדול, שהוא מהודו לה' (ג) עד 'על נהרות (ד) ככל', שהם כ"ו 'פי לעולם חסדו', ואחר-כך אומר 'ינשמת כל חי' ו'ישמחה' (ד) עד 'מעולם ועד עולם אלהי', (ה) ו'אנא' ו'אמר

באר היטב

ואין אומרים ונגו צדיקים וגו', אחרונים: (ג) ואינו נהגין קדעת השור והראש לומר יהליוך עד מעולם ועד העולם אהה אל אחר הלל ואח"כ הני כ"ו כל"ח ונשמח וחותם בלשפפה עד הי העולמים, וכן ט"ז ס"ס תפ"י. הפיוטים דהגו אז רב נסים וכ"ו ואמץ גבורותיך אומרים אחר שתיח הכוס, שאינו אלא מנהג, ב"ח ונ"ש"ל. ומהר"ם היה שותה אחר הפיוטים ואחר פי לו נהא קדי שלא יתא צמא בשישפכ, וכ"ח בסודרים וכן מהנהג. בלילה ראשונה יאמר אז רב נסים וכ"ו ולא יאמר בסיום וקדי בקצי הלילה, ובלילה שניה

שאר פסקין דמשפירין. אבל משקה שאינו משפר פתר לשמות, ט"ז: (א) וכו'. ומ"מ לא יתנה כ"כ שלשבר, ח"י: (ז) והגדול. ומהר"ל ב"י קטן לא יאמר הודו אבל אנא אומר, ותינו לכתחלה אבל אין קפידא כ"כ, דנשים מצטרפין לזה, עמ"א. ונשים תיבות נ"כ בהלל זה, עמ"א: (ח) שבעל-הבית. אף אם ישלו אורח, עין סימן ר"א, ח"י: (ה) וגומר. ונהא דמי שארע לו אבל ב"יט שלא נהג אבלתו קדם י"ט וגומר את הלל אע"פ שאין אומרים הלל בבית הגבול, ח"י, ע"ש: (ז) ככל.

משנה ברורה

שקומין ומקורף פסח: (א) וגם ישתה פסח הכוס וישאר פסח עד גמר הפסח, ואם הוצה יחזר לביתו אחר ברפת-המזון ויגמר ההלל וישתה פוס רביעי. (ב) אבל מפל מקום לא נהגו עכשו פן לילך לאכל האפיקומן בבית אחר, ועל-פיו טוב יותר לברך בביתו יחידי מלילך באמצע סעודתו לבית אחר ולתפש אחר זמון⁽¹⁾. אכן אם הוצה להדר ולקיים הכל מן הפסח ואין לו בביתו זמון שלם של שלשה אנשים, וראה להזמין לכתחלה לשענה (י) איתה אורח, כ"י שיהא לו זמון שלם לברפת-המזון⁽²⁾ וגם לאמירת 'הודו': (י) אומר 'הודו' ו'אנא' וכו'. הוא רק מצוה לכתחלה ואינו לענובא [פד"ח]: (יא) והאחרים עונים אחריו⁽³⁾. ואם אין פסח פי אם שנים, שניהם יאמרו 'הודו' [אחרונים]: (יב) לתן לקטן רשות, שהוא יאמר, כ"י שלא יישנו וגם כ"י להיכנס במצות. ונהו (יג) אבל לא ב'הודו': (יג) שבעל-הבית מקורף. אף אם יש לו אורח⁽⁴⁾. ומכל מקום אין קפידא בזה אם ברך אחר נח"מ:

כוסות: (1) ולתשמיא הנראה כמסירה נמי ליפא, שחרי אינו אלא פוס אחת. ומכל מקום אם לאמר ששתה רב רביעית לא היה בודעו לשמות יתרה⁽¹⁾ ואחר-כך נמלה לשמות עוד, דעת מג"ד אברהם חק"יעקב, ב"ן שצריך לברך עליו מהנש מתניו כמסירה על הכוסות. ועין לעיל בסימן חעב בבאר הלכה מה שכתבנו ב"יט: (2) כמה פעמים. ומכל מקום אם הפוס גדול הרבה יותר מדי לא ישתה ב"ו, שלא ישתפחה⁽¹⁾ [אחרונים]: (ח) דהפסיק בינתיים. הוצה לומר, לאחר ששתה רב רביעית בתחלה הפסיק הרבה יותר מקדי אכילת פנס: (ט) אחר זמון. הסכימו (1) האחרונים, והיא זמון אינו לענין ברפת-המזון, דבשכיל זה אינו מתייב להדר יותר מבשאר זמון השנה, והכא לענין הלל מ"י⁽²⁾, שמצוה להדר לומר הלל בשלשה, כ"י שיהא אחר אומר לשנים 'הודו' וכן יצנו פסוק שאמר זה. ואח"כ שיקראוהו לזמון זה, לא יאכל ולא ישתה ולא יסיע לברך ברפת הזמון, אלא ישמע 'הודו' ויענה עמהם ויחזר לביתו. וגם בזה הסכימו, דאף שמצוה מן הפסח לומר הלל בשלשה גברים גדולים, ועל-פיו אם יש בביתו על שלטון אחר גברא ברחיבא, בודאי מהנכון לצרף אותו לאמירת 'הודו', מפל מקום אין קפידא בל"פ. ש"כ"ל לצאח בזה באשתו ובניו (ואם בניו הם קטנים, עין לקמה), דהגו שהוא יאמר ויהם יענו. (ס) והוא הדין שאשתו יכולה לומר 'הודו', שחרי גם נשים מתחלות (ט) בהלל זה כמו שהם מתחלות בארבע כוסות⁽¹⁾. וכתב חק"יעקב, דלפי מה שנהגין לומר 'הודו' כגון נצימת קול, יש לחש למאי דאמרין בגמרא: זמן נשי וענין גברי, באש בעצרת. ואם הוצה לחזר אחר זמון לברפת-המזון ורוצה לילך לשכנו לברך פסח, (1) לא יאכל האפיקומן בביתו, דהא על-פיהו יהא צריך לאכל שם דבר מה כדי להצטרף לברפת-המזון ואסור לאכל אחר האפיקומן שום דבר, וגם האפיקומן גופא אסור לחלק ולאכל בשני מקומות, וכדלעיל בסימן חעח, אלא יאכל האפיקומן במקום

שער הציון

(1) דרכי-משה: (1) ט"ז וטק"אברהם חק"יעקב: (2) מגן-אברהם בשם התוספות: (3) לאפוקי הלל של סכח ועצרת, עין פסח בתוספות: (4) ט"ז ומגן אברהם ושי"א: (5) ט"ז: (6) דבלאו הכי מבאר כמה ספרים בשם הגה"ה הגדול דמצוה להזמין אורח עני כהן, ובפ"ט פסח שאומר פל אחר על דבין יתיי ויכיל: (7) מגן-אברהם בשם מהר"ל, עין פסח תשע"ט: (8) אחרונים לעיל בסימן תכ"ב: (9) חק"יעקב ושי"א: (10) מגן-אברהם: (11) מאמר מרדכי בבאר דברי הש"י בסימן תפ"א, וכן כתב הגר"י: (12) עין פסח אברהם חק"יעקב, ובאיות סודרים נרפס פחשלתרעורו, ובאיות ממנהג תהו: (13) ט"ז, וכן איתא בטרא"ש וכן הסכים הב"ח, עין פסח: (14) חק"יעקב, עין פסח: (15) חק"יעקב, עין פסח: (16) פרי-מקדים:

הלכות פסח סימן תפ תפא

יחלוק' עד מלך מהלך בתשכחות' (ו) ושוחתו בהסכה הבלא ברכה תחלה (וכבר נתבאר לעיל סימן תעד דאנו נוהגין לברך) (ז) וימברך אחריו על הגפן' ואם שוחתו בלא הסכה, (ח) יצריך לשתות פעם אחרת בהסכה (ט) וצין לעיל סימן העב סעיף ז, "ומברך לפניו בורא פרי הגפן לפי שהסכה דעתו מלשתות עוד: הגה ויש אומרים שיש לומר ישפך חמתך וכו' קדם 'לא לנו' (רין פרק ע"ט), ולפתח הפסח (י) כדי לזכור שהוא ליל שמורים, ובכחות אמונה זו וכו' משיח וישפך חמתו על העצמים (מהרי"ם), וכן נוהגין, ויכול לגמור הלל (יא) אף שלא במקום סעודה (ומבי' והטור ע"פ):

ה עתה לעיל סימן תעד ו גם זה שם ז עשה לעיל סימן העב סימן ו ח עתה לעיל סימן תעד

תפא שלא לשתות אחר ארבע כוסות, וכו' ב' סעיפים:

א אחר ארבע כוסות (א) אינו רשאי לשתות יין אלא מים: הגה וכל המשקין דינו (ה) קיין (בית יוסף), וזו שהוא איקטניס או (ב) טאב הרבה לשתות, יכול לשתות כוס חמישי (ג) *ויאמר עליו הלל

א סור בשם אבי מרדכי רבי יוסף ט"ב זלמן עליו קטב כר"ף וכן כתב על האגוסט

באר היטב

הקדמות לקט פוס א יותר מהמקבין נקורין אותו פוס של אליהו הנביא: (ה) קיין. בדי"מ כתב שנוהגים הסור בשתיים לאקריי"ץ בלא, ואף צפ"ל-

יאמר אמך גבורתך וכו' ולא יאמר פסחים ואמרם וכו' פסח, ט"ט, ט"א. וכו' קטב: ואין נוהגין בן רק אומרים הכל בשני לילות שרין. נוהגים באלו

משנה ברכה

מלך מהלך בתשכחות', (מ) שוב לא יתחם ב'ישתבח', אלא יאמר הלל הגדול וישפך' וישפך' עד 'מעטה ועד עולם': (ו) ושוחתו, והפסחים, דהינו עז רב נסים' וכו', (ט) אומר אחר שתיה הפוס, שאינו אלא מנהג. ומתק"מ היה שותה אחר הפסחים ואחר כי לו נאח' כדי שלא יתנה צמא פשישכב, וכן הוא בסדורים. בליק' ראשון יאמר (י) 'עז רב נסים' ובלילה שני יאמר 'אמץ גבורתך', ויש נוהגין שאומרים הכל בשני לילות שרין: (ז) ומברך אחריו וכו'. ובברכה זו יפטר גם הפוס שלישי, ובלילה סימן תעד: (ח) צריך לשתות פעם וכו'. והוא הדין בכוס שלישי גם כן דינא הכי להסתבר, מיהו לעונן ברכה לפניו. (יא) דוקא בכוס רביעי שלא חשב לשתות עוד כלל, (יב) מה שאין בן בכוס שלישי שקבלו הכי חשב לשתות עוד על סמך (יג) ברכה זו, לא מקרי השח' הפעם ואין צריך לברך: (ט) וצין לעיל סימן תעב, ורצה לומר, דהקריע שם בתק"מ, דלדין שאין דרפנו להסב בכל השנה אין לחור ולשתות בהסכה: (י) כדי לזכור שהוא ליל שמורים, ואין מתקראין משום דבר, ונהגין באלו מדות למזג פוס אחר יותר מהמקבין, וקורין אותו כוס של אליהו הנביא (לרמז שאנו מאמינים, שפסחם שגאלנו השם והברך ממצרם הוא יגאלנו עוד וישלח לנו את אליהו לבשרנו): (יא) אף שלא במקום סעודה, ואף שאינו שותה הארבעה כוסות במקום אחר, אין בך פליס:

באר הלקה

הרמ"א ויהל מהשב שהיה אמת, רצה לומר אפלו היה בהשפך שער רביעית, וצריך עיין:

* ויאמר עליו חלל הגדול. עין במשנה פרה. ולכאורה משמע שהיה הטור דלא פליגי הגאונים רק אם פוס תמישית צריכה חתימה באפי נפשה או צריך לכל אותה בחתימה דכוס רביעית, אבל בלי חתימה קלל רק באמית פסחין הלל הגדול לא סגי לחתור לשתות פוס תמישית, ולפי זה האי דיקא דהג"ה לא מרי רק בנזקא אם לא נפר צדון את החתימה דמלך מהלך בתשכחות' וקל שקמר טוב אי אפשר לשתות פוס תמישית, דכאמית 'חודו' גרידא לא שרי לשתות ולחתם בברכה, כבר סייק הטור דאסור מאזר ע"ש בזה פלגא דרבנן, ולא משמע פן, דיקא הם חתור למצא חסר נה למי שהוא איקטניס רצמא לשתות, וזה נעזי ביתור אחר שקבר גטר על הסדר ופסק כבר מלשתות, וכן משפוט דברי הרמב"ם ודבני רבנן משמע גם כן למרי דכאמית פסחין הלל הגדול פרידא בלי שום חתימה שרי לשתות פוס תמישית, ומצאתי להג"ה שקמרי גם כן כדכרינו בקנת השלחן צריך, שקטב שצריך לומר הלל הגדול וישפך' עד החתימה, עין שם, אלא שהוסף בזה הרמ"א, קל זה בשלא אמר הלל הגדול בכוס רביעית, הא אם אמר הלל הגדול בכוס רביעית כמנהגנו, לא שרין לה לשתות פוס תמישית באמית הלל; והשעם נראה, מאחר שאין בזה שום החתימה ותוספת שבה, שחרי כבר אמר פסוקים אלו פעם אחת; וכן משמע פשטת דברי מגן אברהם להחמיר בזה, אלא שמצאתי לפי מנהגים ולא מסתברא לה להחמיר בזה, וצין שם שמשוי דברי המגן אברהם לכוונה אחרת, וצין בהנהגות טיבוליו בשם רב עמקם ומשמע שם גם כן דאם יש לו פוס תמישית לא יאמר הלל הגדול בכוס רביעית, והפשטת דברי מגן אברהם, עין שם. אמר- כך מצאתי לשלטי הגמורים שקטב דהקרי הר"ף והרמב"ם משמע דבלי שום חתימה כלל מטר לשתות פוס תמישית באמית הלל, אלא שפדברי הטור לא משמע פן, עין שם, והוא מוש כדכרינו, אלא שפראח מדברי שיהי לו דוקא אחרת בסור גודרי שר' שלום הדברי רב עמקם, עין שם, וצריך עיין:

א אינו רשאי וכו'. הרבה טעמים יש בזה בפוסקים: (ב) יש שקטבו, משום שמצוה לפרס ביציאת מצרים ובנפלאותיו של הקדוש ברוך הוא אפלו כל הלילה כל זמן שלא חטפתי שנהי, וקדלקנה, ולהכי לא ישעה, שלא ישפך ויחבשל ממצוה זו, (ג) ולפי סברא זו דנקא יין או שאר משקה המשפר, ויש שקטבו, דלא נראה כמסויף על הכוסות, שפראח כמתחיל בסעודה אחרת, (ג) ולפי זה כל חמר מדינה אסור אף שאינו משפר, ויש שקטבו, משום שלא יחבשל טעם מצה מפיו על ידי שתחור, וכמו שאקרי לאכל אחר הסדר משעם זה, ולפי טעם זה, כל משקה אפלו אינו חמר מדינה אינו משפר אסור, ומסתמית דברי המתבר ורמ"א משמע (ד) שדעתם להחמיר בכל הגי טעמי, ומכל מקום פתבי האחרונים, דאנו נבטע' וואסע' רי והוא הדין טיי"א או עפ"ל טראנ"ק, ויש שקטבו גם לאקריי"ץ, מטר, דזה אינו מבשל טעם מצה וקמניא בעלמא הואי] [אכן בעפ"ל טראנ"ק (ה) שכותש את התפוחים בבית הכד ויש להם טעם גדול, יש אוקרים]. והגה אף דלקתחלה נבין להחמיר בכל דבר שמבשל טעם מצה, (ו) מכל מקום במקום צריך גדול יש לסמך על סברא הראשונה להחמיר לו לשתות שאר משקין שאין משפרין, (ו) ובקרט בליל שני בודאי יש להקל בשאר משקין שאין משפרין: (ב) תאב הרבה לשתות, אפלו יין: (ג) ויאמר עליו חלל הגדול. דוקא (ח) אם לא סים צדון הברכה ושתה פוס רביעית, (ט) אז יכול לומר הלל הגדול עד סוף ולחתם

שער הציון

(ט) מאמר מרדכי ונהג"ו: (ט) מגן אברהם ושי"א: (י) עין בקמך אברהם וחקי יעקב: (יא) סמך טרדכי: (יב) דיקא להמתבר אין מברך אלא ברכה אחת על פלם וכדלעיל סימן תעד: (יג) וידרין דמקריבין על כל פוס, אכ"פן קשבור על שלישי לא תיה פונתי רק עליו, ואכ"פן יש לברך גם בתחלה, רק משום דמסקא לן בעקר הסכה אם נוהגת כהיום, להכי אינו צריך לחור ולשתות בהסכה משום הנראה כמסויף, עין שם, וכן כתב במאמר קדכי: (ב) באור הג"א: (ג) פרי תוש: (ד) מאמר קדכי ונהג"ו שלום, וכן משמע מהג"א: (ה) מגן אברהם ושי"א: (ו) הג"ו: (ז) עין אליה רצה וחקי יעקב: (ח) בן כתב הפרי מגדים בכתב המגן אברהם, וצין שם שפצוד דאפשר דאפלו בשקבר אפר הלל הגדול, כל שלא סים הברכה יכול לומר עוד הפעם הלל הגדול ולחתם בברכה ולשתות, וצין באור הלקה: (ט) פוסקים חרובים: 1 משקה מצה הנקרא 'ישל' 2 משקה תפוחים, 3 מי ונגביל, 4 תה.

הלכות פסח סימן תפא

ביאורים ומוספים

11) טעם נוסף כתב החק יעקב (סי' ו), שהוא לילה השמור לישראל בכל הדורות לגאול אותם, ואם יבוא אליהו ימצא פתח פתוח תצא לקראתו במהרה, והוסיף, שבאמונה זו ישנו שני גדולי למאמנים בה, והביא שמשום כך יש שנחנו שלא לנעול את הדלתים שישנים בהם, אבל לא נהגו כן, כיון שמצוי הדק מגנבים.

12) ולכנס זו, כתב בסידור יעב"ץ (סדר הגדה נתיב ב אות ט) שהמנהג הוא לקחת כוס גדולה.

חמן מוזגת כוס זו של אליהו הנביא, דעת הגר"ש וואנר (קובץ מבית לוי ח"ג עמ' לד) שהוא בעת מוזגת הכוס הרביעית, וכפי המנהגים שהובאו לעיל (בסי' א), אכן הקצושיע (סי' קט ס"א) הביא דיני כוס זו בסדר הקרש.

13) ובעת אמירת 'שפוך חמתך', כתב הערוך השלחן (סי'א) שיש שנחנו לעמוד ואף לומר 'ברוך הבא' כדי לחזק את האמונה בביאת המשיח, וכן נהג הגר"ש אלישיב (הגדה של פסח על פי פסקיו עמ' 40, והוסיף שכן נהג בעל הילשם). מאידך, הנהגת החו"א (ארחות רבנו ח"ב עמ' עח) שהיה אומרים 'שפוך חמתך' בישיבה, וכן דעת הגר"ש וואנר (קובץ מבית לוי ח"ג עמ' לד).

סימן תפא

שלא לשתות אחר ארבע כוסות

(משנ"ב סי' א)

כל זמן שלא תספתי שנה¹, וקדלקמה, ולקבי לא ישתה, שלא לשתכר ויחבשל ממנה זו², וכו', וקמ"א בעלמא הוא³ וכו', נכון להקמיר בכל דבר שמכבשל טעם מנהג⁴.

1) וגרר 'חטפתו שינה', ביאר הגר"ש קרליץ (חוט שני פסח פ"ז סי' כז) שהוא עד שהשינה מטרידה אותו באופן שראשו כבר עליו. וכן דעת הגר"ש אלישיב (הגדה של פסח על פי פסקיו עמ' 27) שאין הכוונה עד שירדם בפתל, שהרי עריין צריך הוא לומר לכל הפחות פרשה ראשונה של קריאת שמע וברכת המפיל, והוסיף, שיש לשים ליבו לכך שהימנעותו משינה לא תפריע לו למחרת בתפילת שחרית. וראה עוד מה שכתבנו לעיל (סי' תעו סי' ז).

2) ולפי טעם זה, אם נרדם וחזר וניער, כתב החק יעקב (סי' א) שמוותר לו לשתות אף שעדיין הוא לילה. והמקור חיים [לבעל החות יאיר] כתב, שאחרי שכבר שכב לישון, אם הוא צמא מותר לו לשתות כל משקה שהוא, ואם נרדם מעט אין חשש כלל.

3) ולענין שתיית קפה, לא כתב המשגיב מה דינו, הבאר היטב (סי' א) כתב, שברור שהדבר מותר כמו שתיית התה, אבל הוסיף שהכנסת הגדולה לא רצה לנהוג בזה היתר.

ולענין שתיית תה עם סוכר, דעת הגר"ש אלישיב (הגדה של פסח שם) שהדבר מותר.

4) ולעיל (סי' תעט סי' ה) כתב, שכל משקה שאינו משכר ואינו חמר מדינה מותר לשתותו, ומבואר שבשאר משקים לא חשש שיבטלו את טעם המצה.

(משנ"ב סי' ג)

ויאמר עליו הלל הגדול⁶.

5) ובמונני, כתב הערוך השלחן (סי'ב) שלא ראינו ולא שמענו מי שנהג כן.

(משנ"ב סי' ה)

שוב לא יתלם ב'שתכח'⁶.

5) ובטעם הדבר כתב לקמן (סי' תפא סי' ג) לענין מי שרוצה לשתות כוס חמישית, שאם כבר התם בברכה על אמירת ההלל שוב לא יחזור ויאמר הלל ויחתום, כיון שחכמים תיקנו רק ברכה אחת על אמירת ההלל, ולא שנים.

(משנ"ב סי' ו)

ושנתה⁶ וכו', בשני לילות שריין⁷.

6) ושיעור שתיית כוס זו, כתב לעיל (סי' תעב סי' ל) שצריך לשתות ממנה שיעור רביעיית, ואף שגם בשאר הכוסות צריך לכתחילה לשתות שיעור זה, בסס זו הוכח לשתות רביעית, כדי שיוכל לברך ברכה אחרונה גם לפי השיטות שאין מברכים ברכה אחרונה אלא על שיעור רביעית.

7) ומנהג חסידים ואנשי מעשה, כתב הכף החיים (סי' יב) לקרות אחר ההגדה 'שיר השירים', משום שהוא זמן חירות ועת הזמיר הגיע, והוסיף שיאמר זאת בקול שמחה, כי כל העולמות מאירים ומוזהרים. והחיי אדם (סי' קל הסדר בקצרה סט"ז) כתב בטעם הדבר, שיש בו מענין יציאת מצרים.

(משנ"ב סי' ז)

וקמ"א אחריו⁶ וכו', יפטר גם הכוס שלישי⁸.

8) וברכת 'מעין שלש' זו, כתב לעיל (סי' רח סי' נח) שצריך להוסיף בה מעין המאורע, והיינו 'זכרנו לטובה ביום חג המצות הזה', ואם שכח ולא הזכיר, כתב שם לענין כל שתייה ביום טוב, שיצא ידי חובתו ואין צריך לחזור, וביאר בשעה"צ שם (סי' ס) שהוא משום שאינו מהוייב באכילה זו, ועוד, שיש דעות שאין צריך כלל להזכיר, ואף שכאן חייב לשתות את הכוסות, דעת הגר"ש אדערברג (ש"ש פ"ז הע' ל) שמו"מ אינו צריך לחזור ולברך, כיון שלפי הטעם השני לא צריך כלל להזכיר מעין המאורע בברכת 'מעין שלש', כמבואר בשעה"צ שם (סי' ס), וכן דעת הגר"ש אלישיב (הגדה של פסח על פי פסקיו עמ' 27) והגר"ח קניבסקי (הגדה של פסח על פי פסקיו עמ' קו). אמנם הביאו בשם הנד"ש אלישיב (קובץ פסקים ותשובות להגר"מ גרס סי' פא) שצריך לחזור ולברך, שבין שעתה רביעית הרי שתייה זו היא של חיוב מצוה וצריך לחזור.

9) ומשמע שאין צריך לפטור בברכה זו גם את שתי הכוסות הראשונות. אמנם לעיל (סי' תעו סי' א) כתב, שבברכה אחרונה על כוס זו פוטר גם את שתי הכוסות הראשונות, ואכן לעיל (סי' תעג סי' יא) כתב שני טעמים לכך שאין מברכים ברכה אחרונה עליהם, האחד, שהכוס הראשונה נפטרת בברכת המזון שמברך לאחר מכן, ועוד, שבברכה אחרונה שיוברך אחר הכוס הרביעית יפטור גם כוסות אלו.

(משנ"ב סי' ח)

שלא תשב לשתות עוד כולל¹⁰.

10) ומטעם זה, אם בשעה ששתה את הכוס הרביעית, חש שטעם היין מר ולכן נטל יין אחר, דעת הגר"ש אדערברג (הליכות שלמה פסח פיט ארחות הלכה הע' 386) שצריך לחזור ולברך, שבין שאסור להוסיף ולשתות אחרי כוס זו, לא היתה דעתו אלא על מה שבכוס.

(משנ"ב סי' י)

כדי לזכר שהוא ליל שמתים¹¹ וכו', וקריין אותו כוס של אליהו הנביא¹² וכו', וישלח לנו את אליהו לבשנו¹³.

